

ATATÜRK'ÜN BULGAR BASININDAKİ ÖNEMLİ BİR POLEMİK HAKKINDAKİ BİLGİ VE GÖRÜŞLERİ VE ULUŞAL DIŞ POLİTİKA ÜZERİNE

Dr. Vahdet KELEŞYILMAZ

Mustafa Kemal Atatürk'ün Sofya Ataşemiliterliği, Osmanlı Devleti'nin o dönemdeki uluslararası ilişkileri, stratejik gelişme ve değerlendirmeler göz önüne alındığında son derece önemli bir görevdir. Bu önemli görevin bir gereği olarak da jeopolitik, strateji ve uluslararası ilişkiler açısından önemli değerlendirmeleri içeren kimi raporlar kendisi tarafından ilgili birimlere sunulmuştur. Bu önemli raporlardan biri de Bulgarca "Mir" gazetesinin yapmış olduğu yayınlara başlayan önemli bir polemik hakkındadır.

Edirne ve Şarkî Trakya için Rusya'nın Bulgaristan'a vaki teklifi hakkında "Mir" gazetesinde yapılan yayınlar üzerine Sofya Ataşemiliteri Mustafa Kemal Bey'den bilgi ve görüş istenmiştir¹. Bunun üzerine Mustafa Kemal, Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Dairesi İkinci Şubesine, 8 Nisan 330 tarih ve 300 numaralı tahrirata yanıt olarak 28 Nisan 330 tarihli yazısını göndermiştir². Buna göre:

"Mir" gazetesi 31 Mart 1914 tarihli nüshasında "Romanya Kralının Beyanâtı" serlevhasıyla yazdığı başmakalede Kral Karol'un Matin gazetesi baş yazarına vuku bulan demecini söz konusu etmiştir. Bu makalede, Kavala'nın Yunanistan'a bırakılmasının Almanya'nın ısrarıyla meydana geldiği beyanından sonra, Slav düşmanı olan Almanya'nın Edirne'yi ve Şarkî Trakya'yı yeniden almak üzere Türkleri teşvik ettiği iddia edilmiştir. "*Ve Rusya'nın Edirne'yi ve Şarkî Trakya'yı Bulgaristan'a temin etmek fikrinde olduğuna ve bu hususta Bulgaristan hükûmet-i hazırasına iki defa teklifte bulunduğu fakat liberal hükûmetin o teklife kulak asmadığına*" değinilmiştir. Ayrıca "*...bizim hükûmet ise Rusya'nın bu teklifine cevap vermeğe bile tenezzül etmemiştir. Elbette cevap vermez; çünkü*

1. ATASE Arşivi, K: 1663, D: 34, F: 13. (Bundan sonra arşiv adı verilmeyecektir. K: Klasör, D: Dosya, F: Fihrist anlamında kullanılmıştır.)
2. K: 1663, D. 34, F: 13/1.

Avusturya ve O'nun müttefikleri olan Almanya'yı gücendirmek istemez" ifadesiyle mevcut hükûmete çok ağır bir eleştiri yöneltilmiştir. Bunun üzerine "Matbuat İdaresi", bu teklife ilişkin "*mehafil-i resmîyede adem-i mulûmat beyan olunduğunu yazarak*" "Mir" in iddiasını tekzip etmiştir. Bu tekzip sonrasında "Mir", kendisinin vermiş olduğu havadisi doğrudan doğruya tekzip etmesi için hükûmete bir çağrıda bulunmuş ve bu konuda resmî kanıtlar sunabileceğini yazmak suretiyle iddiasında ısrar etmiştir.

Bundan sonra³ yarı resmî gazetelerden olan "Dolya" 11 Nisan 1914 tarihli nüshasında "Muğfil Yalanlar" serlevhasıyla bir başmakale yazarak "Mir" in iddiasını yine yalanlamıştır. Bu tekzip yazısında, mevcut hükûmete belirtildiği şekilde bir teklif olmadığı "Mir" in bu asılsız iddialardan maksadının "*hükûmeti avam ahalinin gözünden düşürmek için partizanlık yapmak*" olduğu belirtilmiştir.

"Dolya"nın bu başmakalesi üzerine "Mir" yine ortaya atılmıştır. 13 Nisan 1914 tarihindeki eski iddiasını daha da ileri götüren "Mir" hükûmet gazetelerine hitaben şöyle seslenmiştir:

"Hariciye Nezareti'nin hazine-i evrakında bulunan vesaikten 1913 senesi Ağustosuna aid olanları mütalaa ediniz. Bahusus o senenin Ağustosunun nisf-i evvelindeki muharreratı dikkatle okuyunuz. Ve hele 10 Ağustos 1913 tarih ve 797 numerosuyla Petersburg'dan keşide olunmuş olan telgrafnameyi pek ziyade dikkatle piş-i mütalaa alınız."

"Mir" in bu iddiası üzerine "Dolya" o tarihteki telgraflar arasında o mealde bir telgraf olmadığını beyan ederek anılan telgrafın mealini yayınlaması için "Mir" e çağrıda bulunmuştur. Matbuat idaresi de gazetelere verdiği bu bildirimde, Geşof Partisi'nin merkez kurulundan görderilecek olan bir temsilciye bu telgrafnamenin ibraz edileceğini bildirmiştir. Fakat bu telgrafnamenin meali "Mir" in iddiasına uygun çıkmazsa "Mir" gazetesinin aldatıldığını belirtmesini de şart koşturmuştur.

Bu teklif üzerine "Mir" yazarlarından biri, Hariciye Nezareti'ne giderek söz konusu telgrafı görmüştür. Bunun üzerine "Mir" 16 Nisan tarihli nüshasında şu açıklamayı yapmıştır.

"Muharririmizin kanaati şu ki Rusya Londra müsalehenamesinin icrasına çalışmak için hazır imiş fakat bunu Bulgaristan'a ihtar ettikten sonra maateessüf müşahade etmiş ki gerek bizzat Bulgaristan ve gerek Bulgaristan'ın dostları bu müsalehenamenin icrasını istememişler. Bu husus 10 Ağustos tarihli olan telgrafnamede sarahaten beyan ediliyor, fakat, hafi evsafı istidlâl olunuyor. Bu keyfiyeti daha evvel tarihli olan iki telgrafnamede beyan olunur ki bu 10 Ağustos tarihli olan telgrafnameyi de izah ediyor."⁴

3. K: 1663, D: 34, F: 13/2.

4. K: 1663, D: 34, F: 13/3.

18 Nisan 1914 tarihli nüshasında "Mir", "Müdhiş Telgrafnameler" serlevhasıyla yazdığı bir başmakalede -yine söz konusu soruna dönerek- yalnız o telgraf ile iddiasının meydana çıkmayacağını, bunun için 5 Ağustos 1913 tarih ve 746 numaralı ve 7 Ağustos 1913 tarih ve 782 numaralı telgrafların da değerlendirmeye alınmasını istemiştir.

"Mir" in iddiasına göre, bu telgraflar yorumlanınca Türkiye'yi Londra antlaşmasıyla çizilen sınıra çekmek için;

"Rusya'nın bir nümayiş-i askerî yapacağını fakat bunun için Avusturya'nın da bu nümayişe iştirak etmesini, mesela onun da bahren nümayişte bulunmasını talep eylediği anlaşılacak imiş. Zira Türkiye aleyhine yapılacak bir nümayiş-i askerîde Avrupa'nın iki zümre-i düveliyesinden birer mümessilin birlikte hareket etmesi lâzım imiş. İttifak-ı Müselles Devletleri'nden bu iş için en münasibi de Avusturya imiş. Zira Balkanlarla en ziyade alâkası olan o imiş."

Yine "Mir" in iddiasına göre, Rusya'nın bu teklifi o vakit mevcut hükûmet tarafından da iyi karşılanmış ve Avusturya'ya başvurularak Edirne ve Şarkî Trakya'nın temini için onun da Rusya ile birlikte Türkiye aleyhine "nümayiş-i bahriye" yapması istirham olunmuş ise de Avusturya buna kulak asmamış ve bu sorunda Türkiye'yi tercih eylemiştir.

"Mir" in bu ısrarı üzerine⁵, Matbuat İdaresi yeni bir bildirimde bulunarak "Mir' in beyan eylediği o iki telgrafnamede dahi kendisine zâhir olarak bir devlet-i muazzama bulmak için Rusya hükûmetinin Bulgaristan'ı davet ettiğine dair birşey olmadığını" duyurmuştur. Bununla da yetinmeyen Matbuat İdaresi, bütün gazete idarehanelerinden birer temsilci çağırarak "Mir" in tarih ve numaralarını belirtmiş olduğu üç telgrafi onlara okumuştur. Böylece Mir' in iddiasını onaylayacak mealde olmadıklarını onlara anlatmak isteyen Matbuat İdaresi, çağrılıların bu telgraflardan not almalarına veyahut onların metin ve ibarelerini belleklerinde tutabilmelerine engel olmak için bazı önlemler de almıştır.

"Mir", Matbuat İdaresi'nin bu yaptıkları karşısında da sessiz kalmayarak 19 Nisan 1914 tarihli nüshasında, anılan telgrafların ibarelerinden bazılarını aynen yer vermiştir. Buna göre, 5 Ağustos tarihli ve 674 numaralı telgrafta şu ifade yer alıyormuş:

"İmparatorluk hükûmeti (Rusya) yalnız olarak hareket geçmek fikrinde bulunmuyor. Rusya, Türkiye meselesini pek mühim addettiği için diğer devletlerle beraber o mesele hakkında vesait-i diplomatika ile ciddî olarak sarf-ı mesaiye amadedir. Eğer Avusturya tarafından tedabir-i zecriye veya müdahale için bir teklif vaki olursa, o teklifi Rusya'nın tehâlûkle kabul edeceği zannolunur."

5. K: 1663, D: 34, F: 13/4.

7 Ağustos tarihli ve 782 numaralı telgrafta, “Eğer Avusturya tarafından bir teklif vaki olursa diğer devletlerle beraber malî boykottan daha şiddetli harekette bulunmaktan Rusya hükûmeti imtina etmeyecektir” deniyormuş.

10 Ağustos tarihli ve 797 numaralı telgrafta ise⁶ “Londra muahedesi ni icraya Türkiye’yi mecbur eylemek üzere diğer bir devlet-i muazzamanın daha bulunmadığına Rusya’nın müteessif olduğu” bildiriliyormuş.

Mustafa Kemal (Atatürk); “Mir” gazetesinin iddiasıyla başlayan ve Bulgar kamuoyunu uzunca bir süre meşgul eden tartışmaları geçirdiği aşamalarda birlikte aktardıktan sonra bu konuda kendi görüşünü şöyle açıklamıştır:

İşte “Mir” gazetesinin iddiası üzerine Rusya’nın mahûd teklifi hakkındaki münakaşat bâlâdaki safhalardan geçerek hitama ermiştir. Fakat “Mir”in iddiası tamamıyla sâbit olamamıştır. Zira: “Mir”in iddiası Rusya hükûmetine zâhir olmak için Bulgaristan’ın bir devlet-i muazzama daha bulunmasına ve bu devlet-i muazzamanın müzaheretiyile Rusya, Trakya ve Edirne’yi Bulgaristan’a temin etmeğe çalışacağına dair idi.

Halbuki “Mir”in istinad etmek istediği telgrafnameler meali O’nun o iddiasını tamamen teyid etmiyor. Binaenaleyh Rusya’nın Bulgaristan’a böyle bir teklifte bulunduğu anlaşılmıyor.

“Mir”in bu davadan maksadı sırf partizanlık olduğu anlaşılıyor, zira avam ahaliye karşı bu suretle demek istiyor ki: “Bakınız şimdiki hükûmet ne kadar haindir. Trakya ve Edirne’yi Bulgarlara temin etmek için Rusya O’na bir zâhir bulmasını teklif ettiği halde, O işitmek bile istemedi. Yahut Avusturya’ya müracaat ettiyse bile Avusturya O’na kulak asmadı.

İşte gördünüz Rusya mı Bulgaristan’ın hayırhanı yoksa Avusturya mı?

Burası meydanda iken şimdiki hükûmet, yine Rusya’yı bırakıp Avusturya’nın arkasından gidiyor. Böyle hain hükûmete itimad olur mu? Geliniz bizi Russofilleri tutunuz!...”

Sofya Ataşemiliteri Erkan-ı
Harbiye Kaimakamı
Mustafa Kemal⁷ (imza)

Atatürk’ün Bulgar basınında meydana gelen bu polemik ve geçirdiği aşamalar hakkında verdiği bilgiler ile sunduğu kendi değerlendirmesi, gerek Balkan Savaşları sonrasındaki gelişmeleri sağlıklı olarak anlayabilmek ve gerekse I. Dünya Savaşı’nın çıkmasına yalnızca birkaç ay kalmış-

6. K: 1663, D: 34, F: 13/5.

7. K: 1663, D: 34, F: 13/5.

ken Osmanlı Devleti'nin ne gibi kaygılar taşıdığını görmek bakımından son derece aydınlatıcıdır. Atatürk'ün yazışmasının gerçekleştiği zamanda zaten mevcut olan Üçlü İtilaf ve Üçlü İttifak bloklarının mensuplarından olan Rusya ile Avusturya-Macaristan imparatorluğu arasında -yakın gelecekte Saraybosna suikasti sonrasında meydana gelerek karşılıklı savaş ilanlarıyla I. Dünya Savaşı'na yol açan türden- bir sıcak çatışma Balkan Savaşları esnasında engellenebilmişti. Ancak bu gönülsüz barışın bu devletlerin Balkanlarla ilgili politikalarının karşılıklı uzlaşmazlık ve kaygıları içeren hassas dengeler üzerine kurulmuş olduğu gerçeğini değiştirmede ortadaydı. Bundan dolayıdır ki gelecekte yaşanabilecek olan bir buhranda taraflar açısından Bulgaristan'ın hangi yanda yer alacağı sorunu stratejik açıdan büyük bir önem taşıyordu.

Bulgaristan'da, I. Balkan Savaşı'nda büyük ölçüde ele geçirdiği Osmanlı Makedonyası'nın II. Balkan Savaşı'nda Sırbistan ve Yunanistan'a ve ayrıca Güney Dobruca'nın da bu ülkelerle birlikte hareket eden Romanya'ya kaptırılmış olmasından kaynaklanan bir hayal kırıklığı ve buna engel olmayan Rusya'ya karşı bir kırgınlık olması doğaldı ve bu durum bu ülkedeki Germanofillerin durumunu kuvvetlendiriyordu. Bu da Russofillerin en büyük handikapıydı. Bundan ötürü Russofillerin Bulgar kamuoyunu kazanabilmek için -Rusya, Yunanistan ve Sırbistan'ı kaybetmemek için fazlaca baskı yapamadığından Bulgaristan'ı tatmin için Türklerin Edirne Vilayeti biçilmiş kaftandı- Edirne ve Doğu Trakya'yı gündeme getirmeleri kendileri açısından anlaşılabilir bir yaklaşımdır. Çünkü II. Balkan Savaşı'nın çıkmasından yararlanan Türkler de bu topraklarını geri almışlardı. İşte bu bağlamda "Mir" in iddiası Rusya'nın Doğu Trakya ve Edirne'yi Bulgarlarda bırakmak için çalıştığı ancak ister Bulgar Hükümeti'nin basiretsizliği isterse Avusturya'nın destek vermesi gibi nedenlerle bunun gerçekleşemediği yolunda olmuştur.

Konu ile ilgili olarak Atatürk'ün değerlendirmesi son derece nesnel ve sağlıklıdır: Bulgar basınındaki polemik Russofillerin Bulgar kamuoyunu kazanmaya dönük bir operasyonunun yansımalarından ibarettir.

Rusya'nın anılan teklifinin tam olarak netleşmeyen içeriği tümüyle "Mir" in iddia ettiği tarzda olsa bile bu Russofiller açısından yalnızca bir dayanak noktası ve önemli bir propaganda malzemesi olabilirdi ve nitekim olmuştur da. Fakat bu durum Bulgarlara Makedonya'nın ya da Güney Dobruca'nın kaybını hazzettirecek ve buna engel olmayan Rusya'ya duyulan kırgınlığı giderecek bir gerçek olamazdı. Nitekim I. Dünya Savaşı başladıktan sonra da İtilaf Devletleri'nin Bulgaristan'ı kendi saflarına çekebilmek için Edirne ve Doğu Trakya'yı gündeme getirmeleri, Bulgarların II. Balkan Savaşı ile koskoca Makedonya'yı kaybettikleri ve bu telafi edilmedikçe çıkarlarının İtilaf Devletleri yanında yer alan Sırbistan ve (daha sonra bu yana katılacak olan) Yunanistan'la bağ-

daşamayacağı gerçeği karşısında etkisiz kalmış ve Bulgarlar da İttifak Devletleri'ne katılmışlardır.

Burada tartışılabilir olan bir husus da, diğer etkenlerin yanı sıra, Bulgarları Cermenlerin bulunduğu bloka yaklaştırabilecek olan başka nedenlerin de var olup olmadığı sorunudur. Hem bu soruna ışık tutabilecek ve hem de Atatürk'ün ulusal dış politika yaklaşımını anlamamıza yardımcı olabilecek "6 Aralık 1913" tarihli bir başka belgeye değinmek bu bağlamda çok yararlı olacaktır⁸:

"Sofya

23 Teşrin-i Sani 329

Mahsus ve mahremdir.

Harbiye Nezaret-i Celilesine

Bulgar Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Reisi General Fiçef ile vukubulan bir mülakatımda hasbeltemas harb-i ahir harekâtından bahs olunduğu sırada müşarünileyh, o günde sefer-i mezkûre hakkında yazmakta olduğu tarih-i harbin müsveddeleri ve bilcümle dökümanları olduğu halde bir sanatkâr sıfatıyla idare-i kelim ediyör ve diyor ki:

"Yaptığım harb planı General Dimitriyef'in Lüleburgaz civarında verdiği raporların tesiriyle fikren duçar olduğu tebeddül müstesna olmak üzere harfiyen ve muvaffakiyetli bir surette tatbik olunmuştur. Çünkü ben Osmanlı Erkan-ı Harbiyesinin harb planını ve tekmil tecümmu-ı sevkülceyş hesabatını tamamen öğrenmiştim. Bunların kaffesi mahfuzdur.

Bana bu malûmatı veren Alman zabitanından, bilhassa Goltz Paşa'dan çok istifade ettik.

Tecemmu-ı sevkülceyşiyenin ve harekât-ı harbiyenin cereyanı esnasında dahî Osmanlı Erkan-ı Harbiyesinin her günkü tasavvuratından ve tecemmu-ı sevkülceyş mıntikasında her gün toplanabilen kuvva ve ahvali hakkında muntazaman malûmat alıyordum.

Berlin'deki ataşemiliterimiz Almanlar tarafından tamamıyla ve günü gününe..."

Evet, Bulgar Genelkurmay Başkanı General Fiçef, I. Balkan Savaşında Osmanlı Genelkurmayının savaş planlarını ve bütün stratejik toplanma hesaplarını Alman subaylarından ve özellikle Goltz Paşa'dan yararlanarak elde ettiklerini, üstelik savaş harekâtının devamı süresince de bu bilgilenmenin sürdüğünü söylüyordu. Sizce, doğruluğu hâlinde, yalnızca bu durum bile Bulgarların Cermen blokuna güvenleri için yeter sebep değil midir? Bu durumda, Türk ordusunda ıslahat ve benzeri amaç-

8. K: 1660, D: 28, F: 1.

larla görev yapmakta olan Almanlara nereye kadar güvenilebilirdi? Bundan dolayı, Mustafa Kemal Atatürk -kuşkusuz doğruluk derecesi yine tam olarak bilinemeyen- bu konudaki sözlerini bağlarken şu anlamlı uyarıyı yapmak gereğini duymuştur:

“...Ancak malûmat-ı mezkûrenin istihsalinde gösterdiği mebani-i yegâne cidden Alman zabitanı ve Alman menbası ise bu hususun âti için şayan-ı dikkat bir mesele olarak nazar-ı ehemmiyete alınması lâzım geleceği mütalaasında olduğum maruzdur.

Alman menabisi vasıtasıyla bu maruzat-ı acizanemin General Fiçef tarafından iştirilmesi müşarünileyhle tesisine çalıştığım münasebat-ı mahsusayı gayrimümkün kılacağı tabii olduğundan bu babda icab edenlerin nazar-ı dikkatlerinin celbini istirham ederim.”

Rahatlıkla anlaşılacağı üzere Mustafa Kemal hiçbir blokun yanında ya da karşısında değildir. Hiçbir devlete ve millete karşı nedensiz ve gereksiz sempati ya da antipati de duymamaktadır. O, yalnızca ülkesinin ve milletinin yanındadır. Ülkesi ve milleti için ne yapmak gerekirse onu yapmanın idrak ve gayreti içindedir. Atatürk'ün, I. Dünya Savaşı'nda -Almanların Türk ordusunun sevk ve idaresinde söz sahibi olmalarından duyduğu rahatsızlığı anlatmak için- Enver Paşa'ya gönderdiği bir rapor bunun en güzel kanıtlarından biridir:

“... Bütün Suriye ve Hicaz şimdiye kadar olduğu gibi her hususta, bir Müslüman Osmanlıya ait olur ve bunun taht-ı emrinde olarak Sina cephesinin harekâtını müstakilen diğer bir Osmanlı deruhde eder. İşte menafi-i vataniyeye en muvafık olan şekli budur... Ancak bu halde General Falkenhayn'ın bütün Suriye ve Hicaz'a kumanda eden zatın taht-ı emrine girmesi münakaşaya mütehammil olmayan bir meseledir. Bu halde devlet nazarında en âli mesul bir Osmanlı olup bütün kuva-yı dahiliye ve siyasiye onun elinde ve Falkenhayn münhasıran bir askerî kumandan vaziyetinde kalır. Sevk ve idarenin hutut-ı asliyesi ile beraber bilcümle hidemat ve vilayetlerin ve aşairin idaresi bizim memleketimizin bir öz evladının taht-ı idaresinde bulunur... Suriye heyet-i umumiyesinin Falkenhayn'a verilemeyeceği meselesinde Almanları kırmak ve onların kuvvet ve lüzumlarını ihmal etmek gibi kısa bir mülahazaya tâbi olmadığımıza itimad buyurmalısınız... Bugün Falkenhayn her vesilede herkese karşı Alman olduğunu ve elbette Alman menfaatini en ziyade düşüneceğini söyleyecek kadar mütecasirdir... bu sözü sarf eden bir Alman konsolosu olmayıp yüz binlerce Türk kanı için karar vermek mevkiinde bir kumandan olursa işin tamamen menafi-i vataniyemize gayr-ı muvafık cereyan edeceğini anlamamak mümkün değildir... memleket kâmilten bizim elimizden çıkarak bir Alman müstemlekesi haline girmiş olacaktır. Ve General Falkenhayn bu maksad için bizim borcumuz olan altınları ve Anadolu'dan getirdiğimiz son Türk kanlarını kullanmış olacaktır⁹...”

9. Uluğ İGDEMİR, *Atatürk'ün Yaşamı*, I. Cilt (1881-1918), Ankara, 1980, s. 153-155.

O'nun ifadelerinde görülen ve her zaman ulusal çıkarları vurgulayan bu özelliği, sonraki hayatında da pek çok örnekle görüldüğü üzere devam etmiştir. Milli Mücadele yıllarında Türk-Sovyet, Türk-İtalyan, Türk-Fransız ilişkilerinin akışına bakıldığı zaman yine bağımsız ulusal dış politikada yolunda tek kılavuzunun Türk milletinin yüksek çıkarları olduğu görülür. Burada gözetilen hangi devletin hangi rejimle yönetildiği, eskiden dost ya da düşman olduğu değil, Milli Mücadele'nin kazanılması için ne gerekiyorsa onun yapılması kaygısı olmuştur.

Cumhuriyet döneminden de ulusal dış politikaya ilişkin pek çok örnek verilebilir: II. Dünya Savaşı'nın ayak sesleri gelirken Balkanlarda tansiyon yükselmiştir. Bu koşullarda, I. Dünya Savaşı'nın zararlarını telafi etmek isteyen devletler revizyonistler, statükoyu korumak isteyen devletler ise anti revizyonistler olarak ayrışmaya yüz tutarken, savaşın acılarını yakından bilen Atatürk **"yurtta sulh, cihanda sulh"** ilkesiyle, yeni nesillerin, genç fidanların boy vermesi, **Cumhuriyet Çınarının** köklenmesi için Türk-Yunan dostluğuyla başlayan ve Balkan Antantı ile noktalanmış barışı koruma çabalarına öncülük etmiştir. Ancak Hatay söz konusu olduğunda, sağlığının daha da bozulmasını umursamayarak askerî manevralara katılmış, **"bana çizmelerimi giydirmesinler"** diyerek ülkesi ve milletinin çıkarlarının gerektirdiği her türlü özveriye göstermiş, hiçbir şeyi ulusal çıkarların üzerinde tutmamıştır. **Atatürk, ülkesi ve milleti için gerektiğinde her zaman savaşılmaya hazır bir barışçı olmuştur.**